

भाग ३

मौरीको भौतिक आवश्यकता

मौरीको भौतिक आवश्यकता भनेको के हो?

मौरीलाई नभई नहुने वस्तुलाई मौरीको भौतिक आवश्यकता भनिन्छ। जस्तै: पुष्परस, पराग, पानी, चोप, तथा गुँड (मौरीघार) आदि। जुनसुकै प्राणीलाई तिनको शारीरिक विकास तथा बृद्धिको लागि खाद्य तत्वको आवश्यक पर्दछ। ती तत्वहरुको पूर्ति विभिन्न स्रोतहरुबाट भई समुचित रूपमा शारीरिक बृद्धि भएको हुन्छ। कुनै कारणवश कुनै तत्वको कमी भएको खण्डमा शरीर बृद्धिमा असन्तुलन उत्पन्न हुन जान्छ। यसले गर्दा शरीरमा विभिन्न प्रकारका अवान्छित तत्व विकास भई शरीरलाई कमजोर बनाई दिन्छ।

त्यसैले मौरीको शारीरिक बृद्धि तथा विकासको लागि पनि खाद्य तत्वको आवश्यकता पर्छ। यी खाद्य तत्वहरु मुख्यतया दुई प्रकारका हुन्छन्।

- १) पुष्परस (Nectar)
- २) पराग (Pollen)

यस बाहेक अन्य सहयोगी पदार्थको पनि आवश्यक पर्दछ, जस्तै पानी, चोप तथा गुँड (मौरी-घार) आदि। यी सबै आवश्यक खाद्य पदार्थहरु मौरीको भौतिक आवश्यकता अन्तर्गत पर्दछन्।

३.१ पुष्परस (Nectar)

यो फुलको ग्रन्थिहरूबाट श्रावित भएकोले यसको नाम पुष्परस रहेको हो । पुष्परस मौरीको लागि अति महत्वपूर्ण तत्व हो । मौरीले छाउराहरूलाई खुवाउनमा पुष्परस प्रयोग गर्छन् । पुष्परसलाई अर्को शब्दमा कच्चा मह पनि भन्न सकिन्छ । फुलबाट सञ्चलित रस सोभै मह हुँदैन । मौरीहरूले प्रशोधन गरी महमा परिणत गर्छन् । शुरुमा फुलहरूबाट सञ्चलन गरेको पुष्परसमा सर्करा तत्व बाहेक ८० प्रतिशतसम्म पानी हुन्छ । मौरीबाट घरमा ल्याई प्रशोधन गरेपछि पानीको मात्रा १७ देखि २० प्रतिशतसम्म पुग्न जान्छ । जुन महमा पानीको मात्रा नियन्त्रित हुन्छ । त्यो अमिलो र नबिग्रने हुन्छ । मौरीको मुख्य खाद्य पदार्थ नै प्रशोधित पुष्परस अर्थात् मह हो । यी खाद्य पदार्थ मौरीलाई अनिवार्य हुन्छ । एक पटकमा २५ मि.ग्रा. पुष्परस सञ्चलन गरी मौरी आफ्नो घरमा फर्कन सक्छ ।

पुष्परसमा विभिन्न सर्करा तत्वहरू पाईन्छ जस्तै लेभ्युलोज, डेक्ट्रोज र सुकोज मुख्यतः मौरीले पुष्परसबाट सर्करा तत्व (चिनी) मात्र पाउँछन्, त्यसमा प्रोटीन हुँदैन । तर भिटामिन हुन्छ ।

पुष्परस सबै बिरुवाहरूबाट उत्पादन हुन्छ । तर परिमाण, घनत्व तथा बास्नामा भने फरक हुन्छ । बास्ना पुष्परसको स्रोत माथि निर्भर हुन्छ । पुष्परसको कमी भएको बेलामा कृत्रिम चिनी चास्नी दिनु अति आवश्यक हुन जान्छ ।

३.२ पराग (Pollen)

पुष्परस पछि मौरीको दोश्रो आवश्यक बस्तु पराग हो । यसलाई कुट पनि भनिन्छ । मौरीले यसलाई पनि छाउराहरूलाई खुवाउन प्रयोग गर्छ । यो पनि मौरीले फुलहरूबाट सञ्चलन गरी आफ्नो पछिल्लो जोर खुट्टामा भएको परागडेलीमा च्यापेर घरमा ल्याउँछन् । मौरीले परागलाई प्रोटीनको स्रोतको रूपमा प्रयोग गर्छ । यी फुलहरूको भाले तत्व हो । यो फुलहरूको पुंकेसरमा उत्पादन हुन्छ । एउटा बलियो मौरीगोलालाई प्रति वर्ष लगभग ६० देखि ७५ किलो ग्राम पराग आवश्यक पर्छ । मौरीहरूले मह भण्डार गरे जस्तै पराग पनि सञ्चलन गरी सुरक्षित साथमा राख्ने गर्छ । पराग लामो अवधिको लागि भण्डार गर्नु पर्दा कोषमा खाँडेर भरीसकेपछि मौरीले मुखमा अलिकति मह हालेर कोष लिपेर टाल्छन् । सुख्खा मौसममा परागको अभाव हुन्छ त्यतिबेला त्यही पराग खाने गर्छन् । मौरीहरूले बिहानको समयमा पराग सञ्चलन गरेको देखिन्छ । त्यस बेला सुख्खा पराग पनि बिहानको ओसिलो वातावरणमा ओसिएको हुन्छ र सञ्चलन गर्न तथा बोकेर ल्याउन सजिलो हुन्छ । मौरीलाई परागको वार्षिक आवश्यकता सञ्चलन गर्न धेरै मेहनत गर्नु पर्छ । एउटा सिजनमा एउटा स्वस्थ मौरीको गोलालाई २० देखि ३० किलोग्राम परागको आवश्यक पर्छ । मौरीले एक पटकमा १० मि.ग्रा. सम्म पराग बोकेर ल्याउन सक्छ । मौरीले एक लाख खेप पूरा गरिसकेपछि एक किलोग्राम पराग सञ्चलन गर्न सक्छ । मौरीलाई पुष्परस तथा पराग दुइ वटै अति नै आवश्यक बस्तु भएकोले सोको अभाव

भएमा रानु मौरीले फुल पाउँदैन । त्यसले गर्दा परागको अभाव भएको समयमा कृत्रिम पराग बनाई धारमा राख्नु आवश्यक पर्छ ।

३.३ पानी (Water)

मौरीले मह बाक्लो भएको बेलामा पानी मिसाई पातलो बनाएर आफुले खाने तथा छाउरालाई छाउने गर्दछन् । बाक्लो जमेको मह मौरीले त्यसै खान सक्दैन । जब मौसम शुष्क हुन्छ र धारमा भण्डार गरेको मह बाक्लो हुन्छ त्यति बेला मौरीले बाहिरबाट पानी सङ्कलन गरेको देखिन्छ । पुष्परस सङ्कलन गरेको जस्तै मौरीले पानी पनि सङ्कलन गरी धारमा ल्याउने गर्छ । मौरीले बगेको भन्दा जमेको पानी सङ्कलन गरेको देखिन्छ किनभने जमेको पानीमा नूनिलो पदार्थ पाईन्छ । त्यसैले गर्दा मौरीपालकहरूले आफ्नो एपियरीहरूमा पानीको व्यवस्था मिलाउनु पर्छ साथै मौरीले नूनिलो पानी मन पराउने भएकोले सो पानीमा केही नून मिसाई दिनु पर्छ ।

मौरीले यस बाहेक गर्मीको मौसममा वातावरण चिसो पार्न तथा वातावरणमा सापेक्षिक आद्रता नियन्त्रण गर्न पनि पानीको प्रयोग गर्छ । मौरीले सङ्कलित पानी चाकाको माथिल्लो भागमा भण्डार गर्छ र आवश्यक परेमा प्रयोग गर्छ ।

३.४ चोप (Propolis)

बोट बिरुवाको कलिलो मुना, कोपिला आदिमा पाइने च्यापच्याप लाग्ने खोटो पदार्थलाई नै चोप (खोटो) भनिन्छ । मौरीहरूले बङ्गाराको सहायताले बोट बिरुवाबाट सङ्कलन गरी पराग डेलीमा च्यापेर चोप धारमा ल्याउँछन् । धारमा ल्याई सकेपछि आफैले पराग डेलीबाट निकाल्न सक्दैन किनभने चोप खुट्टामा टाँसिन्छ त्यसैले धारको अरु मौरीले निकालिदिन्छन् ।

मौरीहरूले लामो समयसम्म कोपबाट छाउरा हुर्काईरहेको अवस्थामा कुनै बेला कोपको भित्ताहरू चर्कने, टुट्ने-फुट्ने हुन्छ । मौरीहरूले त्यस्ता चर्के तथा फुटेका कोषहरू तथा धारको मर्मत सम्भार गर्नको लागि चोप प्रयोग गर्दछन् । मौरीहरूले चोप पनि पराग सङ्कलन गरेको जस्तै गर्दछन् । चोप पनि एउटा मह, पराग जस्तो मौरीपालकलाई उपयोगी पदार्थ हो । यसलाई मधु चोप पनि भनिन्छ ।